

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ЖИТОМИРСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ МІСЬКИЙ ЦЕНТР НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ
ТВОРЧОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Затверджено:
Наказ управління освіти
Житомирської міської ради
№ 309 від “03” 09 2014

Навчальна програма з позашкільної освіти
художньо-технічного профілю

“ Різьблення по дереву ”

Основний рівень 3 роки навчання

Автор : Алексеєнко Валерій Тимофійович,
керівник гуртка
“Різьблення по дереву”

Місце роботи : Житомирський міський центр
науково-технічної творчості
учнівської молоді

Адреса : ЖМЦНТТУМ, вул.Пушкінська, 17,
м.Житомир, 10014.
Тел. 8 (0-412) 22-56-97

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.

Художня обробка деревини як один із національних видів народного мистецтва посідає почесне місце у системі дисциплін декоративно - ужиткового мистецтва, які викладаються в середніх загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Як зазначає доктор мистецтвознавства Ю. Лушук : “...дерево - великий дар природи, з якого створюють всілякі ужиткові та декоративні вироби. Тому, не є дивиною, що в Україні з давніх давен люблять користуватися предметами побутового призначення (ковші, ложки, полонники, солонки, рублі, прясниці, веретена); дерев'яними виробами, що мають статурний характер (пластика малих форм, дитячі іграшки)”.

Метою програми є формування компетентностей особистості засобами гуртка різьблення по дереву.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

1. Пізнавальної, що забезпечує ознайомлення з художньою обробкою деревини, її особливостями та специфікою роботи.
2. Практичної, що сприяє оволодінню навичками тригранно-виїмчастого, контурного, яворівського, гуцульського, рельєфного та скульптурного різьблення тощо.
3. Творчої, що забезпечує формування творчих здібностей учнів.
4. Соціальної, що сприяє вихованню дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості, формування естетичного смаку; популяризації народних промислів.

Екскурс в етнографію, що передбачається програмою, сприяє вихованню у кожної дитини любові до минувшини свого народу (роду, родини, сім'ї), рідного краю, держави загалом.

Програма „Різьблення по дереву” розрахована на 3 роки навчання та роботу з учнями середнього й старшого шкільного віку у групах основного рівня. Перший рік навчання - 144 год., другий – 216 год., третій – 216 год., відповідно по чотири та шість годин на тиждень. Кількісний склад

навчальної групи: 10-15 учнів.

Навчально-виховний процес будується на основі методики особистісно-орієнтованого навчання і виховання. Під час проведення занять застосовуються як традиційні, так й інноваційні педагогічні технології, використовуються сучасні інформаційно-технологічні засоби навчання.

Перевірка та оцінювання знань і умінь учнів здійснюються шляхом проведення підсумкових занять (після вивчення кожної теми), участь у виставках-конкурсах різних рівнів.

Протягом першого року навчання (вік дітей 10-12 років) в гуртку художньої обробки дерева учні мають оволодіти першоосновами знань роботи з інструментами та ознайомитися з правилами техніки безпеки. Далі відбувається поступове (від простого до більш складного) накопичення навиків різьблення по дереву, нанесення декору шляхом випалювання.

У календарно-тематичному плані першого року навчання приділяється увага і вивченню різних порід дерев (липа, ясен, дуб, бук, клен, груша, яблуня, горіх), способам сушіння і зберігання матеріалу для використання його у подальшій творчій роботі.

Відповідно до програми два наступних роки навчання (вік учнів 11 -21 років) дають змогу гуртківцям оволодіти більш складними видами різьблення (соти, копанчики, карбування), вивчити особливості декорування виробів із дерева різних регіонів України, особлива увага приділяється розвитку цього виду мистецтва на Житомирському Поліссі.

Розглядається система орнаменту та мотиви як такі у ньому. Для більш обдарованих дітей є можливість перевірити свій природний таланти під час роботи над об'ємною пластикою, творчо працювати над композиційним вирішенням виробів.

Увесь навчальний процес має творчий і виховний характер. Учні вчаться проектувати і створювати власні вироби для практичного вжитку: використання в побуті, оформлення школи, житла тощо.

До програми введено й окремий розділ з вивчення основ мистецтвознавства, зокрема низка тем, які ознайомлюють із різними видами

народного декоративно-ужиткового мистецтва Житомирщини та України загалом.

У програмі передбачено індивідуальну роботу зі здібними і талановитими вихованцями згідно Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах, яке затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 11. 08. 2004, № 651.

Програма є орієнтовною, а тому керівник гуртка може вносити зміни та доповнення до її змісту, враховуючи умови.

Орієнтовний тематичний план
1 року навчання основного рівня

№	Тема	Кількість годин		
		Всього	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1.	Вступне заняття. Організаційні питання. Правила техніки безпеки. Історія розвитку художньої обробки дерева	2	1	1
2.	Загальна характеристика різних порід дерев. Особливості роботи з лобзиком і фанерою	14	2	12
3.	Поняття про плоскісну різьбу та її різновиди (контурне різьблення). Ознайомлення учнів з рослинним орнаментом	10	2	8
	Контурне різьблення. Виготовлення аніمالістичної композиції	14	2	12
4.	Плоскорельєфне різьблення, його застосування. Бейцування виробів	24	4	20
5.	Барельєфний вид різьблення як різновид рельєфного різьблення. Різьблення рослинного орнаменту	24	4	20
6.	Виготовлення побутового виробу. Оздоблення одним із видів різьблення	54	5	49
7.	Заключне заняття. Звітна виставка творчих робіт учнів	2	-	2
	Всього :	144	20	124

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. ВСТУПНЕ ЗАНЯТТЯ. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ. ПРАВИЛА ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ ОБРОБКИ ДЕРЕВИНИ

Ознайомлення з роботою гуртка художньої обробки деревини, його метою, традиціями, досягненнями. Правила техніки безпеки. Інструментарій, який використовується при художній обробці дерева. Історія розвитку художньої обробки дерева. Народні промисли цього виду мистецтва на Житомирщині. Організаційні питання.

Практична робота: Ознайомлення учнів із лабораторією, робочими місцями.

2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РІЗНИХ ПОРІД ДЕРЕВ. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ЛОБЗИКОМ ТА ФАНЕРОЮ

Породи деревини (листяні, хвойні), їх характеристика. Застосування дерева у будівництві житла, дизайні інтер'єру, побуті. Способи сушіння та зберігання матеріалу для подальшої роботи з ним – художньою обробкою. Правила користування лобзиком. Способи виготовлення фанери, її види. Способи випилювання по внутрішньому та зовнішньому контурах. Допоміжні інструменти та пристрої для випилювання. Столярні з'єднання, їх види та застосування.

Практична робота: виготовлення рамочки для фото, підставки для дзеркальця, підставки для паперу, літачка.

3. ПЕРШОПОНЯТТЯ ПРО ПЛОСКУ РІЗЬБУ ТА ЇЇ РІЗНОВИДИ. КОНТУРНЕ РІЗЬБЛЕННЯ. ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ З РОСЛИННИМ ОРНАМЕНТОМ. ВИГОТОВЛЕННЯ АНІМАЛІСТИЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ.

Ознайомлення учнів із плосковиймковим видом різьблення. Основні особливості, за якими поєднуються контурне, дужкове, тригранновіємчате, геометричне та плоскорельєфне різьблення. Техніка контурного виду

різьблення. Особливості різьблення по тонованій поверхні. Ознайомлення з поняттям “орнамент”. Перші навички користування інструментом для різьблення.

Ознайомлення з анімалістичним напрямом у мистецтві та типовими представниками тваринного світу різних континентів. Особливості виконання кольорового малюнка з контурним різьбленням.

Практична робота: Виготовлення композицій із рослинних орнаментів. Створення анімалістичних композицій за власним задумом учнів: а)свійські тварини.; б) дикі тварини; в) казкові персонажі; г) птахи.

4. ПЛОСКОРЕЛЬЄФНЕ РІЗЬБЛЕННЯ , ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ. МИСТЕЦТВО БЕЙЦУВАННЯ ВИРОБІВ

Невисокий рельєф як загальна ознака плоскорельєфного виду різьблення. Ознайомлення з правилами добору породи деревини для обраного виду різьблення. Плоскорельєфний вид як перехідний від контурного до рельєфного. Використання цього виду різьблення в оздобленні невеликих побутових речей. Бейцування, його призначення для оздоблення виробу. Народні рецепти розчинів.

Практична робота,. Виготовлення настінного підсвічника, кухонної дошки, прикраси для дзеркальця, вішачка для рушника.

5. БАРЕЛЬЄФНИЙ ВИД РІЗЬБЛЕННЯ ЯК РІЗНОВИД РЕЛЬЄФНОГО РІЗЬБЛЕННЯ. РІЗЬБЛЕННЯ РОСЛИННОГО ОРНАМЕНТУ

Характеристика барельєфного виду різьблення. Правила різьблення цього виду. Ознайомлення з різцями різного профілю та навички користування ними, застосування киянки. Ознайомлення учнів із флорою різних куточків земної кулі. Створення рослинної композиції (за вибором учнів).

Практична робота: Виготовлення декоративного панно з використанням

елементів рослинного орнаменту.

6. ВИГОТОВЛЕННЯ ПОБУТОВОГО ВИРОБУ. ОЗДОБЛЕННЯ ЙОГО ОДНИМ ІЗ ВИВЧЕНИХ ВИДІВ РІЗЬБЛЕННЯ

Ознайомлення з поняттями: “побут”, “побутова техніка”, “побутові вироби”. Еволюція речей побуту . Оздоблення одним із вивчених видів різьблення нескладного побутового виробу.

Практична робота. Виготовлення скриньки; скриньки для рукоділля; рамки для фото.

7. ЗАКЛЮЧНЕ ЗАНЯТТЯ. ЗВІТНА ВИСТАВКА ТВОРЧИХ РОБІТ УЧНІВ

Визначення кращих робіт, виготовлених учнями протягом року.
Зустріч із народними майстрами, ознайомлення з їх творчим доробком.

Орієнтовний тематичний план
2 року навчання основного рівня

№	Тема	Кількість годин		
		Всього	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1.	Організаційні питання. Правила техніки безпеки. Виготовлення побутових виробів із застосуванням одного з видів різьблення	30	3	27
2.	Виготовлення народних іграшок (на основі богородських)	36	3	33
3	Ознайомлення учнів із геометричним орнаментом на округлих поверхнях	42	5	37
4	Виточування як техніка обробки дерева. Токарний верстат та його будова Виготовлення анімалістичних барельєфних композицій	30	5	25
5	Знайомство з портретною пластикою. Виготовлення маски	36	3	33
6	Виготовлення композицій на основі легенд, міфів та реальних історичних подій	39	4	35
7.	Заключне заняття. Виставка учнівських робіт	3	-	3
	Всього :	216	23	193

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ. ПРАВИЛА ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ. ВИГОТОВЛЕННЯ ПОБУТОВИХ ВИРОБІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ОДНОГО З ВИДІВ РІЗЬБЛЕННЯ

Знайомство учнів з планом роботи гуртка на другий рік навчання. Інструктаж з правил техніки безпеки та пожежної безпеки. Поняття про формотворчі техніки: видовбування, вирізування. Столярні прийоми виготовлення виробів. Видовбування як одна з найдавніших технік художньої обробки деревини. Декорування виробу різьбою.

Практична робота. Виготовлення : сільничок, цукерниць, ложок, ступок; вази.

2. ВИГОТОВЛЕННЯ НАРОДНИХ ІГРАШОК (НА ОСНОВІ БОГОРОДСЬКИХ)

Ознайомлення з народними дитячими іграшками: деркачі, тарахталки, дудки, сопілки. “Богородські промисли”, їхні характерні ознаки (рухомий механізм). Різноманітний світ персонажів богородських іграшок. Традиційні матеріали для виготовлення іграшок (липа).

Практична робота. Виготовлення іграшки „Ведмідь-музикант”, композиції “Селянин і ведмідь”.

3. ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ ІЗ ГЕОМЕТРИЧНИМ ОРНАМЕНТОМ

Походження геометричного різьблення, характерні ознаки цього виду. Поняття про геометричний орнамент та мотив. Робота над ескізами на папері. Елементи різьблення: “сота”, “копанчики”, “заячі вушка” та інші. Інструменти та матеріали для геометричного різьблення.

Практична робота. Виготовлення підставок, цукерниць, ковшів, скриньок, кухонного набору.

4.ВИГОТОВЛЕННЯ АНІМАЛІСТИЧНИХ БАРЕЛЬЄФНИХ КОМПОЗИЦІЙ

Українські казки про тварин, байки. Зображення тварин та птахів, їх анатомічне та пропорційне обґрунтування форми. Робота над ескізом композиції. Необхідні матеріали та інструментарій.

Практична робота. Різьблення тварин та птахів з казок або байок.

5. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ДЕКОРАТИВНОЮ ПЛАСТИКОЮ.

ВИГОТОВЛЕННЯ МАСКИ

Види зображення (декоративне, реалістичне). Призначення старовинних обрядових масок різних народів. Робота над ескізом маски. Необхідні матеріали та інструментарій. Ознайомлення з пропорціями людського обличчя. Відображення характеру у виробі.

Практична робота. Виготовлення масок козака-запорожця, селянина, розбійника.

6. ВИГОТОВЛЕННЯ КОМПОЗИЦІЙ НА ОСНОВІ ЛЕГЕНД, МІФІВ ТА РЕАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ

Огляд деяких міфів та легенд стародавньої Греції. Ознайомлення учнів з історичними відомостями та літературними творами про Запорізьку Січ (поема І. Котляревського “Енеїда”). Особливості об’ємного виду різьблення. Роль народної пластичної творчості у створенні образу (зооморфні та антропоморфні дерев’яні скульптури). Виготовлення композиції на історичній та літературній основі.

Практична робота. Різьблення: а) героїв міфів Давньої Греції; б) героїв українського козацького епосу.

7. ЗАКЛЮЧНЕ ЗАНЯТТЯ. ВИСТАВКА УЧНІВСЬКИХ РОБІТ

Визначення кращих робіт учнів. Проведення виставки-конкурсу між групами.

Орієнтовний тематичний план
3 рік навчання основного рівня

№	Тема	Кількість годин		
		Всього	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1.	Організаційні питання. Плосковий вид різьблення. Передання багатоплановості в складному орнаменті	30	3	27
2.	Різьблення багатопланового рослинного орнаменту (барельєфний вид різьблення)	36	4	32
3.	Різьблярі-аніمالісти. Екскурс в історію. Різьблення тварин та птахів	39	2	37
4.	Ажур із прорізним наскрізь тлом – один із видів оздоблюючого різьблення	30	3	27
5.	Особливості роботи над багатофігурними композиціями. Їх жанровий характер	42	5	37
6.	Об'ємна пластика малих форм	37	2	35
7.	Заключне заняття. Виставка творчих робіт учнів	3	-	3
	Всього :	216	19	197

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1.ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ. ПЛОСКОВІЇМКОВИЙ ВИД РІЗЬБЛЕННЯ. ПЕРЕДАННЯ БАГАТОПЛАНОВОСТІ В СКЛАДНОМУ ОРНАМЕНТІ

Ознайомлення учнів із планом роботи гуртка на третій рік навчання. Інструктаж з техніки безпеки та пожежної безпеки. Поглиблене ознайомлення з плоским видом різьблення. Передання в орнаменті 1-го та 2-го плану. Інкрустація – техніка орнаментального оздоблення.

Практична робота. Різьблення: а) пейзажних панно; б) оздоблення побутових виробів.

2. РІЗЬБЛЕННЯ БАГАТОПЛАНОВОГО РОСЛИННОГО ОРНАМЕНТУ (БАРЕЛЬЄФНИЙ ВИД РІЗЬБЛЕННЯ)

Використання отриманих знань при різьбленні складного рослинного орнаменту. Робота над ескізом на папері. Прийоми декорування інтер'єру. Передання пластики в орнаменті. Збагачення виробу за рахунок виразності рельєфу.

Практична робота. Оздоблення : а) побутових виробів; б) різьблення настінних панно.

3. РІЗЬБЛЯРІ – АНІМАЛІСТИ. ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ РІЗЬБЛЕННЯ ТВАРИН ТА ПТАХІВ

Ознайомлення з особливостями горельєфу. Зображення птахів та тварин у храмовій архітектурі Київської Русі XII-XIII ст. Реалістичне та декоративне зображення. Внесення руху та пластики у вироби учнів. Відмінність та подібність горельєфного та об'ємного різьблення.

Практична робота. Різьблення: а) статуеток тварин; б) панно з декоративним зображенням тварин.

4. АЖУР ІЗ ПРОРІЗНИМ НАСКРІЗЬ ТЛОМ – ОДИН ІЗ ВИДІВ ПЛОСКОРЕЛЬЄФНОЇ РІЗЬБИ

Ознайомлення учнів із видом різьблення без фону. Відмінність та схожість ажурного та накладного різьблення. Оволодіння основними

прийомами роботи. Храмові іконостаси як яскравий зразок ажурного різьблення. Екскурсія в храм.

Практична робота. Виготовлення скриньок для рукоділля, оздоблення для дзеркал, рамок для фото, цукерниць, світильників.

5. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД БАГАТОФІГУРНИМИ КОМПОЗИЦІЯМИ. ЇХ ЖАНРОВИЙ ХАРАКТЕР

Ознайомлення учнів з античними міфами Давньої Греції та скульптурами, створеними за їх мотивами. Дохристиянська міфологія слов'ян. Виготовлення скульптурних композицій на вільну тему. Пропорції фігури людини. Передання руху та статичні постаті.

Практична робота. Виготовлення композицій: а) «Лісовик», б) «Козак Мамай», в) «Сцени з життя запорожців», г) «Герої античної та слов'янської міфологій».

6. ОБ'ЄМНА ПЛАСТИКА МАЛИХ ФОРМ

Ознайомлення з дерев'яною мініатюрою. Матеріали та інструменти, необхідні для виготовлення мініатюри з дерева. Лісова скульптура. Обробка коріння та капа. Екскурсії в природу з метою збирання природного матеріалу

Практична робота. Виготовлення мініатюр на вільну тему, анмалістичних мініатюр, лісових скульптур з природного матеріалу.

7. ЗАКЛЮЧНЕ ЗАНЯТТЯ. ПРОВЕДЕННЯ ВИСТАВКИ ТВОРЧИХ РОБІТ УЧНІВ

Підведення підсумків роботи гуртка. Визначення кращих робіт учнів. Проведення виставки-конкурсу між групами. Зустрічі з майстрами художньої творчості. Відвідування творчих виставок та майстерень.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Після закінчення першого року навчання учні повинні знати :

- властивості деревини;
- види деревини;
- назви та призначення столярного інструменту (рубанок, фуганок, ножівка, лобзик тощо);
- назви і призначення різьбярського інструменту (стамески плоскі та округлі, церазік, ніж-косяк тощо);
- правила техніки безпеки при роботі зі столярним інструментом та різьбярським інструментом;
- особливості рослинної орнаментики в різьбленні;
- етнографічний словник різьбярства (“бондарство”, “ночви”, “полоник”, “рублі” тощо);
- вірування, прикмети та звичаї слов’ян, пов’язані з різними деревами, та їх відображення в українських міфах та легендах.

Учні повинні вміти:

- Правильно користуватися різьбярським та столярним інструментом за призначенням;
- композиційно грамотно виконувати рослинні та анімалістичні орнаменти;
- дотримуватися певної послідовності при виконанні контурного, здоблюючого, барельєфного та горельєфного різьблення;
- правильно застосовувати декор, характерний для основних видів різьблення, в оздобленні простих побутових предметів (рамки, ложки, лопатки, скриньки тощо) ;
- добирати відповідні оздоблювальні матеріали (бейц, морилка, природні барвники, лаки тощо) для виготовлення виробів;
- вміти знаходити пластичне вирішення композиції залежно від особливостей певних видів різьблення.

Після закінчення другого та третього років навчання учні повинні знати :

- українську символіку та особливості декору геометричного орнаменту;
- значення символів та знаків традиційного декорування виробів декоративно-ужиткового мистецтва;
- особливості та техніку виконання геометричного та об'ємного різьблення;
- особливості декорування виробів із дерева різних регіонів України (гуцульське різьблення, яворівська різьба тощо);
- історію розвитку різьбярства на Житомирському Поліссі;
- правила безпеки при обробці дерева на токарному та свердлильному верстатах;
- особливості традицій різьбярства інших слов'янських народів (богородська іграшка);
- особливості реалістичного зображення та декоративної стилізації при зображенні постаті людини;
  - особливості пластики та анатомії при зображенні обличчя людини;
  - Видатних митців-різьбярів України (родина Шкрибляків, П.Волик, В. Гудзь та зд.), в т.ч. житомирського краю (М.Соломченко, М. Весельський).

Повинні вміти :

- композиційно грамотно виконувати геометричний орнамент;
- використовувати українські народні символи та знаки при розробці та виготовленні здоблюю чого орнаменту;
- технічно правильно та послідовно виконувати геометричне та об'ємне різьблення;
- добирати відповідний матеріал під обраний вид різьблення;
- користуватись свердлильним та токарним верстатами, дотримуючись правил техніки безпеки;

- використовувати токарний верстат як засіб художньої обробки деревини;
- на основі традицій богородських іграшок виготовляти авторські рухомі іграшки, з характерними для них рухомими механізмами та традиційними персонажами : ведмедями, конями, півнями, солдатами та панами;
- самостійно віднаходити композиційне вирішення та практичне втілення свого задуму;
- самостійно виконувати реалістичне та стилізоване зображення людини;
- проводити пошуково-дослідницьку роботу, вивчаючи творчій доробок видатних митців рідного краю.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абросимова А.А. , Каплан Н.И., Митлянская Т.Б. Художественная резьба по дереву, кости и рогу. – М.: Высшая школа, 1984.
2. Афанасьев А.Ф. , Резьба по дереву. - М.: Культура и традиция, 2000.
3. Бузан А.Ф. Різьба по дереву в західних областях України. – К., 1960.
4. Глинкин М.С. Декоративные работы по дереву на станке «Универсал». –М., 1986.
5. Гоберман Д.Н. Искусство гуцулов. - М., 1980.
6. Григорьев М.А. Материаловедение для столяров и плотников.- М., 1985
7. Данченко О.С. Народні майстри. – К., 1982.
8. Домовая и художественная резьба по дереву. – М.: Спектр, 1996.
9. Коноваленко А.М.. Основы столярного ремесла, 1996.
- 10.Матвеева Т.А. – Мозаика и резьба по дереву. - М.: Высшая школа, 1989.
- 11.Народні художні промисли УРСР: довідник / Відп. Ред. Р.В. Захарчук-Чугай. - К., 1986.
- 12.Придатко Т.О. Деревообробні прмисли у центральних та східних областях України. // Народна творчість та етнографія. 1982. № 4.
- 13.Різьба по дереву: роботи різьбярів Юрія, Василя та Миколи Шкрібляків / Упоряд. А.Ф. Бузан.- К., 1960
- 14.Саліга В.К., Українські народні звичаї та свята. – К.: Знання України, 1993.
- 15.Соломченко О.Г. Сучасні художні промисли Прикарпаття. – К., 1979
- 16.Тимків Б.М., Кавас К.М., Виготовлення художніх виробів з дерева. – Львів.: Світ, 1995
- 17.Федорук О.К. Сучасна полтавська народна різьба //Народна творчість та етнографія. 1974. № 3.
- 18.Художні промисли: теорія і практика/ Відп. Ред. О.К. Федорчук. – К., 1985.
19. Шемуратов Ф.А, Выпиливание лобзиком. – М.:Легпромбытиздат, 1992